

“Tuchukulie kama wanadamu”

Ubaguzi dhidi ya wafanyakazi wa ngono, waliowachache kijinsia (LGBTI),
na wanaotumia dawa za kulevya nchini Tanzania

HUMAN
RIGHTS
WATCH

“Tuchukulie Kama Wanadamu”

**Ubaguzi dhidi ya wafanyakazi wa ngono, waliochache kijinsia,
na wanaotumia dawa za kulevya nchini Tanzania**

“Tuchukulie Kama Wanadamu”

Ubaguzi dhidi ya wafanyakazi wa ngono, waliochache kijinsia, na wanaotumia dawa za kulevya nchini Tanzania

Muhtasari	1
Dhuluma Kutoka kwa Polisi	3
Ukiukaji Katika Sekta ya Afya	4
Makundi Yaliyoko Katika Hatari Zaidi/ Makundi Maalum	5
Wahalifu katika Mukadha wa Sheria	6
Watoto	7
Mafanikio Madogo.....	8
Mkabala Jumliku wa Haki Kuhusu VVU/ UKIMWI	9
I. Usuli	11
VVU Tanzania: Kiwango cha Juu cha Maambukizo Miongoni mwa Makundi Maalum	11
Mazingira ya Sheria na Sera.....	14
Upatikanaji wa Taarifa	19
II. Masimulizi ya wana LGBTI, Wafanyakazi wa Ngono, na Watumiaji wa Dawa za Kulevya. 22	
HADITHI YA SAIDI W.	22
HADITHI YA ROSEMARY I.	24
HADITHI YA JANUARY H.....	25
III. Mapendekezo.....	27
Kwa Rais Kikwete na Serikali ya Tanzania.....	27
Kwa Bunge la Tanzania na Zanzibar	27
Kwa Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii ya Jamhuri ya Tanzania, Wizara ya Afya ya Zanzibar, Na Taasisi Zote za Serikali Zinazohusika na Maswala ya VVU/UKIMWI.....	28
Kwa Wizara ya Katiba na Sheria ya Jamhuri ya Tanzania na Tume ya Mabadiliko ya Katiba	29
Kwa Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto ya Jamhuri ya Tanzania na Wizara ya Ustawi wa Jamii na Maendeleo ya Vijana, Wanawake na Watoto ya Zanzibar.....	30
Kwa Polisi ya Tanzania na Ofisi ya Mkurugenzi wa Mashtaka ya Umma.....	30
Kwa Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora (CHRAGG)	31

Kwa Taasisi ya Kuzuia na Kudhibiti Rushwa (TAKUKURU)	32
Kwa Tume za Kuratibu Udhabiti wa Dawa za Kulevya ya Tanzania na Zanzibar	32
Kwa mashirika ya Umoja wa Mataifa nchini Tanzania kama UNAIDS, UNDP, UNFPA, UNICEF, na UN Women	32
Kwa Serikali na Taasisi Zinazofadhili Programu Za VVU/UKIMWI ama Haki za Binadamu Tanzania	33

Muhtasari¹

Mnamo Desemba mwaka wa 2010, polisi walimkamata Saidi W., mwanamume mwenye umri wa miaka kumi na minane aliyejitambulisha kama mwanaume anayefanya mapenzi na wanaume jijini Dar es Salaam, Tanzania. Askari mmoja alimwekea bunduki kichwani akamlazimisha kuwapigia simu marafiki zake watano, ambao pia ni wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, na kuwaambia wakutana naye katika baa moja . Walipowasili, polisi waliwakamata wote, wakawavua nguo katika baa hiyo, wakawachapa, na wakawapeleka katika stesheni ya polisi ya Central. Kule katika stesheni, wanaume wale walibakwa mara kadhaa na wafungwa wenzao. Saidi na marafiki zake walipoomba usaidizi kutoka kwa polisi, polisi walisema, “Hili ndilo mnalotaka.” Mamake Saida alilazimika kutoa hongo ya shilingi laki nne za Tanzania (takriban dola za Marekani 250) ili mwanawe na marafiki zake waachiliwe.

*

Katika mwaka wa 2012, Mwamini K., mfanyakazi wa ngono wa kike, alibakwa huku akitishwa kupigwa risasi na mteja aliyekasirika alipomtaka atumie kondomu. Kwa kukosa imani kwa polisi na hospitali, mwanamke huyo alihofia kutafuta usaidizi: mnamo mwaka wa 2011, alipokuwa katika mitaa ya Dar es Salaam akiwatafuta wateja, maafisa watatu wa polisi walimkamata, wakamwita “mbwa” na “nguruwe”, na wakamchapa kwa takriban dakika kumi kabla ya kumwacha barabarani. Katika tukio hilo, Mwamini alienda hospitalini kwa matibabu, lakini akawaambia wafanyakazi wa hospitali kuwa alikuwa ameanguka kwenye ngazi za nyumba, akiogopa kuwa angenyimwa huduma ikiwa angesema ukweli kuhusu jinsi alivyochapwa. Alikuwa pia amewahi kuwa na matatizo na hospitali katika nyakati zilizopita: katika hospitali moja, wahudumu walikataa kumtibu alipowaambia kuwa alikuwa ameambukizwa ugonjwa wa zinaa kwa sababu ya kazi yake ya ngono.

---

¹ Ripoti mzima katika Kiingereza inapatikana hapa: <http://hrw.org/node/116266/>.

*

Mnamo Desemba mwaka wa 2011, polisi wa Dar es Salaam walimkamata na kumtesa Suleiman R., ambaye hutumia heroini, katika juhudi za kumlazimisha akiri wizi ambao hakuwa ameutokeleza. Walimpiga kwa vyuma na kuuchoma mkono wake kwa pasi. Polisi walimzuia Suleiman usiku kucha na kumlazimisha mamake alipe shilingi laki mbili za Tanzania (dola za 125) ili kumwachilia Suleiman siku iliyofuata. Alipoachiliwa, Suleiman aliwaomba polisi wale Fomu Nambari 3 ya Polisi (PF-3), ambayo hospitali za umma huhitaji kabla ya kuwatibu waliovamiwa. Polisi walikataa, wakisema, “Ikiwa tutakupa PF-3, utashtaki polisi mahakamani.” Suleiman alilazimika kupata matibabu ghali katika hospitali ya kibinafsi.

***

Saidi W., Mwamini K., na Suleiman R., wana mambo mawili yanayofanana. Kwanza, wote wamo katika kile ambacho wataalamu wa afya ya umma wanaoushughulikia mlipuko wa VVU/UKIMWI wanarejelea kama “kundi la watu walio katika hatari kubwa zaidi” au “makundi maalum.” Ingawa kiwango cha maambukizo ya virusi vya Ukimwi (VVU) miongoni mwa umma kwa jumla kimepungua Tanzania, data iliyopo inadhihirisha kuwa kiwango hicho kimeongezeka miongoni mwa watu katika kundi hili maalum, wakiwemo wanaume wanaofanya ngono na wanaume, wafanyakazi wa ngono, na wanaojidunga dawa za kulevya.

Watu hawa watatu pia wana sifa nyingine ya bahati mbaya kuwa sheria za Tanzania zinawatambua wote kama wahalifu. Hali inayowafanya kwenda mafichoni; hivyo basi kuwafanya walengwa wepesi wa ukiukaji wa haki za binadamu na maafisa wanaotekeleza sheria; kuhalalisha stigma dhidi yao kutoka kwa wengi; na kuyapa mashirika ya serikali kisingizio cha kutowazingatia au kutowashughulikia vilivyo.

Ripoti hii imetokana na utafiti uliofanywa na shirika la kutetea haki za binadamu la Human Rights Watch pamoja na shirika la “Wake Up and Step Forward Network” (WASO), ulioko Dar es Salaam ambao ni mtandao wa makundi yanayowakilisha wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, kati ya Mei 2012 na Aprili 2013. Ripoti inarekodi ukiukaji wa haki za

kibinadamu unaowahusu wafanyakazi wa ngono; wanaojidunga dawa za kulevya; na wanawake wanaofanya mapenzi na wanawake (*women who have sex with women, WSW*), wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume (*men who have sex with men, MSM*), wanaovutiwa kimapenzi na jinsia zote mbili, wanaotamani kubadilisha jinsia zao, na watu wenye jinsia mbili (kiume na kike), ama “LGBTI” (lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex). Pia inafichua hali ya kusikitisha ya unyonyaji wa kingono wa watoto wanaoshiriki biashara ya ngono. Ripoti vile vile inamulika aina mbili kuu za ukiukaji wa haki za binadamu: ukiukaji unaowahusu maafisa watekelezaji wa sheria kama walaumiwa wa kimsingi, na ule wa sekta ya afya.

Dhuluma Kutoka kwa Polisi

Utafiti huu umerekodi visa kadhaa vya ukiukaji mkubwa wa haki za binadamu unaotekelezwa na polisi, vikiwemo mateso na ubakaji, uvamizi, kuwakamata watu kiholela, na kudai hongo, pamoja na kutokubali kupokea malalamishi kutoka kwa wale walioko hatarini ambao vile vile ni waathiriwa wa uhalifu.

Katika kisa kimoja cha kutisha sana, polisi walimkamata John Elias, anayetumia heroini, katika msako wa mihadarati katika eneo la Kigamboni kule Dar es Salaam mnamo Februari 18, mwaka wa 2010. Katika kituo cha polisi, afisa wa polisi aliyadunga macho yake yote kwa sirinji iliyojaa kiowevu. Elias alipoenda hospitalini wiki moja baadaye, aligundua kuwa kiowevu kile kilikuwa ni asidi. Leo hii, Elias ana mashimo badala ya macho.

Makundi yanayodumisha amani ingawa si rasmi sana, hasa Sungu Sungu, pia yamelaumiwa kwa kuzua vurugu dhidi ya makundi yaliyo hatarini kwa kutumia nguvu mara nyingi. Ukiukaji wao unajumuisha uvamizi wa Mwanahamisi K., karibu na njia ya reli kule Tandika, Dar es Salaam, mnamo Mei mwaka wa 2012, ambapo alikuwa ameenda kuvuta heroini. Aliliambia shirika la kutetea haki za binadamu la Human Rights Watch: “Sita kati yao walinizimisha kufanya ngono nao.... Hawakutumia kondomu. Ubakaji huo ulichukua saa moja au mbili. Nilikuwa na mtoto wangu. Mtoto huyo wa kiume alikuwa akilala ardhini kando nilipokuwa nikibakwa... Baada ya kunibaka, waliniambia, ‘Usizurure usiku.’”

Kusisitiza zaidi hadhi ya chini ya na kutoheshimiwa kwa kundi hili la wale walio hatarini, polisi hukataa wakati mwingine kukubali malalamiko wakati wafanyakazi wa ngono,

wanaojidunga dawa za kulevya au wana LGBTI ni waathiriwa wa uhalifu, ama kutoka kwa vikosi vya usalama vyenyewe au kutoka kwa wananchi wengine. Kama alivyoeleza mfanyakazi wa afya ya umma kutoka Mwanza, “Wafanyakazi wa ngono hawana nafasi ya kuzungumza dhidi ya ukiukaji wa haki dhidi yao, na polisi wanaweza kuwanyanyasa ikiwa wataenda kupiga ripoti. Ikiwa wataenda kwa polisi, polisi basi wanageuka kuwa wateja wao kwa usiku huo.”

Ukiukaji wote huu wa haki za binadamu unaendeleza stigma na kuchangia mazingira ambapo wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, wafanyakazi wa ngono, na wanaojidunga dawa za kulevya, huishia kuzidi kutengwa na kupoteza imani kwa serikali, hivyo kudhoofisha miradi ya afya ya umma inayotegemea ushirikiano na ubia baina ya serikali na watu walio katika hatari ya kuambukizwa virusi vya Ukimwi.

Miongoni mwa makundi matatu muhimu katika jamii, utafiti wetu unakisia kuwa wale walio katika hatari kubwa zaidi ya kudhulumiwa na polisi wanatoka katika matabaka ya chini ya kijamii na kiuchumi. Katika visa vyote vilivyoangaziwa hapa, maafisa wa serikali na mawakala wao wanahudumu bila hofu ya kuadhibiwa kisheria.

Ukiukaji Katika Sekta ya Afya

Ukiukaji wa haki za binadamu katika sekta ya afya unajumuisha kunyimwa huduma, kudhulumiwa kwa maneno na kutusiwa pamoja na kukiuka faragha zao. Visa kama hivyo vinajumuisha tukio la mwaka wa 2011 katika hospitali ya Temeke jijini Dar es Salaam ambapo mhadumu alikataa kutumia anestezia alipokuwa akimshona mtumiaji wa dawa za kulevya baada ya kuvamiwa na kundi la watu, na kisa cha Machi, mwaka wa 2012 ambapo daktari katika hospitali ya Mnazi Mmoja huko Unguja alidinda kumtibu mwanamume anayefanya ngono wa wanaume kisonono akidai, “Tayari umefirwa na wanaume, sasa unakuja hapa kutuletea shida. Ondoka.”

Ripoti hiyo pia ina rekodi za mahitaji magumu kuyatimiza katika sekta ya afya ambayo, ingawa hayajakusudiwa kubagua, huweka vikwazo fulani kwa upatikanaji wa huduma za afya kwa wanaume wanaofanya ngono na wanaume, wafanyakazi wa ngono, na wanaojidunga dawa za kulevya. Kwa mfano, Jamila H., mfanyakazi wa ngono, alibakwa na genge mnamo Februari mwaka wa 2012 na akaenda katika hospitali ya umma, lakini

aliambiwa kuwa alihitajika kujaziwa fomu ya uvamizi na polisi kabla ya kupewa matibabu. “Walisema kuwa ilinibidi kwenda kwa polisi, lakini singeweza kwa sababu nilikuwa mfanyakazi wa ngono,” alisema. Wawili kati ya waliombaka hawakutumia kondomu, lakini bila huduma za hospitali, hakupimwa virusi vya Ukimwi. Halima Y., pia mfanyakazi wa ngono, alisema kuwa wafanyakazi wa afya katika hospitali ya Mwananyamala jijini Dar es Salaam walikataa kumtibu ugonjwa wa zinaa kwa sababu hangeweza kuandamana na mwenziwe wa ngono hadi hospitalini ili kupimwa na kutibiwa.

Matibabu yanayotolewa kwa njia ya ubaguzi, yakijumuishwa na ukosefu wa maagizo dhahiri kutoka serikalini kuwa hakuna yeyote atakayekamatwa au kuteswa kwa kutafuta huduma, inasababisha watu kusia huduma za afya. Polisi au makundi yale ya kudumisha usalama wakiwadhulumu au kuwakamata kiholela wanachama wa kundi lolote lililotengwa, au wahudumu wa sekta ya afya wakiwawanyima huduma, matendo yao yanakiuka kanuni dhahiri za kimataifa kuhusu haki za binadamu, na pia hukiuka sheria za Tanzania.

Makundi Yaliyoko Katika Hatari Zaidi/ Makundi Maalum

Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii ya Tanzania, kama wizara nyingi za afya kote duniani, imetambua kuwa wanaume wanaofanya ngono na wanaume wengine, wafanyakazi wa ngono, na wanaojidunga dawa za kulevya ni washirika muhimu katika vita dhidi ya Ukimwi.

Mkakati wa Pili wa Taifa Kudhibiti Ukimwi, 2008-2012 (National Multi-sectoral Strategic Framework II on HIV and AIDS, 2008-2012), ulitambua kuwa stigma huzuia utafutaji wa huduma. (Mkakati wa sasa kwa kipindi cha mwaka wa 2013 hadi 2017 ulikuwa ukitayarishwa ripoti hii ilipokuwa ikiandikwa). Mkakati huu ulibainisha mikakati kadhaa inayolenga kupunguza maambukizo baina ya makundi yaliyo katika hatari kubwa zaidi, wakiwemo wanawake wanaofanya mapenzi na wanawake, wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, wafanyakazi wa ngono, na wanaojidunga dawa za kulevya. Mkakati huu unajumuisha mikakati mitatu muhimu. Kwa kunukua mikakati ule:

- Kuhimiza upatikanaji rahisi wa taarifa za kinga na huduma za VVU (vipeperushi, upatikanaji wa kondomu, elimu rika, upimaji rafiki, ushauri rafiki na huduma za maradhi ya ngono) kwa walio katika hatari ya kuambukizwa zaidi.)

- Kujenga ubia kati ya serikali na asasi za kijamii pamoja na taasisi nyingine zinazofanya kazi na jamii zilizo katika hatari zaidi ili kushawishi kujengewa uwezo na kupatiwa ulinzi, vilevile kuwezesha uwekaji wa kumbukumbu na ubadilishanaji wa taarifa.)
- Kukubali kuwa wafanyabiashara wa ngono na wanaume wanaofanya ngono na wanaume wenzao wako katika hatari zaidi hivyo kuhimiza wapatiwe taarifa za VVU na huduma na pia kutokudharau shughuli zao.

Kwa sababu ambazo hazijulikana kwa Human Rights Watch na WASO, mkakati huu wa tatu ni tofauti katika toleo la Kiingereza ya Mkakati wa Pili wa Taifa Kudhibiti Ukimwi.

Unasomwa katika Kiingereza: “Kukubali kuwa wafanyabiashara wa ngono na wanaume wanaofanya ngono na wanaume wenzao wako katika hatari zaidi na kutetea haki zao ya kupata taarifa na huduma kuhusu kinga dhidi ya Ukimwi, na kutetea kuondoa uharamishaji wa shughuli zao.” Hatua muhimu ya uharamishaji wa shughuli wa makundi maalum inakosa katika toleo la Kiswahili.

Huko Unguja – jimbo linalodumisha muungano wa kisiasa na Tanzania, lakini lina bunge lake na Rais wake – Mkakati wa Pili wa Taifa wa Ukimwi Zanzibar (2011-2016) haubainishi uhalalishaji wa biashara ya ngono au ngono ya hiari baina ya wanaume, lakini unapendekeza kampeni ya kitaifa ya kuhamasisha kuwepo kwa stahamala kwa makundi maalum. Pia inahimiza kuwepo kwa hatua nyinginezo endelevu, zikiwemo ubadilishanaji wa sirinji kwa wanaojidunga dawa za kulevya, na kutolewa kwa kondomu na vilainisho vya majimaji kwa wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume.

Kwa bahati mbaya, sheria iliyopo, ikijumuishwa na nyendo za kudhulumu za maafisa wanaotekeleza sheria na wale wa afya, hukwaza mikakati yote hii, katika Tanzania bara na pia Unguja.

Wahalifu katika Muktaba wa Sheria

Sheria za Tanzania huharamisha tendo la ngono ya hiari baina ya wanaume na adhabu ya kifungo cha kati ya miaka thelathini hadi maisha gerezeni, mojawapo ya zile adhabu kali zaidi ulimwenguni kwa kosa la mapenzi ya jinsia moja. Unguja ina sheria tofauti kidogo lakini imeharamisha mapenzi ya jinsia moja kati ya wanaume na kati ya wanawake. Katika

maeneo yote mawili, hakuja tokea mashtaka yanayolenga tendo la mapenzi ya jinsia moja katika miaka ya hivi karibuni, lakini sheria hii – na jinsi inavyotekelezwa vibaya -- inawabagua wanawake wanaofanya mapenzi na wanawake, wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, wanaovutiwa kimapenzi na jinsia zote mbili, wanaotamani kubadilisha jinsia zao, na watu wenye jinsia mbili (kiume na kike). Hii pia huwatia katika hatari zaidi ya kukumbana na unafiki na kudaiwa hongo na polisi wanapoazimia kudumisha hadhi yao ya kisiri.

Sheria ya Tanzania pia huharamisha biashara ya ngono: adhabu ya kurandaranda kwa lengo la kutekeleza ukahaba ni kifungo cha miezi mitatu gerezani katika Tanzania bara, na kufanya ngono kwa lengo la kujipa pesa ni ya miaka mitatu gerezani huko Unguja.

Matumizi ya kibinafsi ya aina yoyote ya dawa za kulevya au dawa zozote za kusisimua akili huadhibiwa kwa kifungo cha miaka kumi gerezani katika Tanzania bara, faini ya shilingi milioni moja za Tanzania, au zote mbili. Huko Unguja, kosa hili huadhibiwa kwa kifungo cha hadi miaka saba gerezani.

Watoto

Matumizi, utoaji, ununuzi, au kuwapeleka watoto wa chini ya miaka kumi na minane ili kuhudumu katika biashara ya ngono ni aina ya unyonyaji katika biashara ya ngono unaharamishwa chini ya sheria za Tanzania hali kadhalika zile za kimataifa. Watoto wanaojihusisha katika biashara ya ngono, au namna yoyote hunyanyaswa kijinsia, hawapaswi kushtakiwa au kuadhibiwa kwa kushiriki katika biashara haramu ya ngono, lakini wanapaswa kusaidiwa vilivyo. Wale wanaotekeleza uhalifu wa unyanyasaji wa kijinsia wanafaa kushtakiwa. Hata hivyo, unyanyasaji wa kijinsia wa watoto – hasa wasichana – hutokea mara nyingi Tanzania na kwa kawaida, hauadhibiwi. Isitoshe, watoto wanaoshiriki katika biashara ya ngono, ambao tulizungumza nao, mara nyingi hudhulumiwa na polisi na hawana suluhisho dhidi ya dhuluma kutoka kwa raia. Baadhi ya visa vibaya zaidi vya ukiukaji wa haki za binadamu tulivyorekodi vilihusu polisi kuwabaka watoto wanaoshiriki katika biashara ya ngono. Kwa mfano, Rosemary I., mtoto aliyeshiriki katika biashara ya ngono huko Mbeya, alituambia kuwa polisi walikuwa wamembaka “takriban mara saba”, mara ya kwanza akiwa na umri wa miaka kumi na miwili tu. Kwa

mujibu wa Wizara ya Maswala ya Nchi za Kigeni ya Marekani, hakuna mtu aliyeshitakiwa nchini Tanzania katika mwaka wa 2012 kwa kuwadhulumu watoto kimapenzi.

Mafanikio Madogo

Kiasi fulani cha mafanikio kimeafikiwa chini ya mfumo wa kimkakati uliopo na Mkakati wa Kudhibiti Ukimwi, huku hospitali chache za serikali na mashirika yasiyo ya kiserikali kote nchini yakitoa huduma nzuri kwa makundi yaliyo hatarini. Serikali pia, kupitia kwa mashirika yake ya afya, ilipiga jeki miradi kadhaa ya uhamasishaji iliyotekelezwa na mashirika ya kitaifa na ya kimataifa ambayo hulenga makundi maalum.. Hata hivyo, wahudumu wa afya wanaendelea kuwabagua wagonjwa kwenye misingi ya hisia zao za kimapenzi, kushiriki katika biashara ya ngono, au utumiaji wa dawa ya kulevyo, hivyo basi kutatiza haki yao ya kupata huduma bora za afya iwezekanavyo.

Tabia za maafisa wa serikali ya Tanzania huathiri kwa njia taratibu mfumo huu wa kimkakati, ikiwemo ahadi ya “kukuza upatikanaji wa habari na huduma kuhusu kinga dhidi ya Ukimwi,” pamoja na “upimaji rafiki,” kwa makundi yaliyo hatarini. Watu wengi waliohojiwa kwa ajili ya ripoti hii walisema kuwa ubaguzi bado ni kikwazo kikubwa kwa upimaji na matibabu. Na kuhusu upatikanaji wa taarifa, makundi yaliyobaguliwa, hasa wanaume wanofanya mapenzi na wanaume, mara nyingi hawalengwi katika kampeni za uhamasishaji kuhusu UKIMWI.

Mkakati huu unaahidi “kujenga ubia baina ya serikali na mashirika ya umma na mashirika mengine yanayofanya kazi na makundi yaliyo hatarini ili kupigania kuwezesha kwao na ulinzi wao.” Serikali kupitia kwa mashirika yake ya afya, imeunga mkono miradi kadhaa ya uhamasishaji iliyotekelezwa na mashirika ya umma, pamoja na mashirika mengine yasiyo ya serikali, na kuyalenga makundi muhimu. Lakini wawakilishi bora zaidi wa maslahi ya makundi yaliyo hatarini ni mashirika yenye wanachama wa kutoka kwenye vikundi vile vyenyewe –na katika muktadha ambapowanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, wafanyakizi wa ngono, na watumiaji wa dawa za kulevyo wanakabiliwa na tishio la kila mara la uvamizi mikononi mwa polisi na maafisa wengine wa serikali, ikiwemo kuteswa na kubakwa, ni vigumu kuzungumzia ubia kati ya makundi haya na serikali.

Wanaharakati wa kutetea haki za wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume na wafanyakazi wa ngono walituambia kuwa hawakuwa na habari yoyote kuhusu juhudi zozote za mashirika ya afya ya serikali za kutetea uhalalishaji wa tendo la mapenzi ya jinsia moja au biashara ya ngono, tangu kuchapishwa kwa Mkakati wa Kudhibiti UKIMWI licha ya ahadi ya “kukubali kuwa wafanyabiashara wa ngono na wanaume wanaofanya ngono na wanaume wenzao wako katika hatari zaidi hivyo kuhimiza wapewe taarifa za VVU na huduma na pia kutodharau shughuli zao” ama katika toleo la Kiingereza, “kutetea uhalalishaji kwa shughuli zao.” Mapema mwaka wa 2013, afisa wa afya serikalini aliliambia shirika la Human Rights Watch kwamba shirika lake lilikuwa limeanza kuwasiliana na polisi, kwa lengo la kuanzisha mjadala kuhusu uhalalishaji. Lakini hakuna juhudi zozote thabiti zaidi – ambazo mwishowe zingewahusisha wabunge, bali si polisi peke yake – zilikuwa zimechukuliwa.

Mkabala Jumlifu wa Haki Kuhusu VVU/ UKIMWI

Ikiwa kweli Tanzania imejitolea kushughulikia VVU/UKIMWI miongoni mwa makundi maalum, ni lazima ifanye hivyo kwa namna jumlifu. Taasisi zinazolingiliana na umma mara kwa mara, kama vile polisi na sekta ya afya, zinapaswa kutoa ulinzi na matibabu kwa makundi yaliyo hatarini, ili ziwe mfano bora kwa Watanzania wengine, badala ya kuweka mfano wa chuki na itikadi kali.

Sheria za Tanzania na desturi zao kwa wanaume wanaofanya ngono wa wanaume, wafanyakazi wa ngono, na watumiaji wa dawa za kulevya hazitatizi tu utekelezaji kamili wa dhamira ya Tanzania ya kutokomeza VVU, lakini pia hukiuka sheria za kimataifa. Uharamishaji wa mahusiano hiari ya kimapenzi baina ya watu wazima hauambatani na haki kadhaa za binadamu zinazotambuliwa kimataifa, ikiwemo haki ya kutoingiliwa na kutobaguliwa. Uharamishaji wa kufanya ngono kwa hiari, ili kupata fedha kama vile wafanyakazi wa ngono kwa hiari miongoni mwa watu wazima, pia ni kinyume cha haki ya kutoingiliwa, ikiwemo uhuru wa mtu binafsi. Ukiukaji wa haki za binadamu pia mara nyingi huambatana na utekelezaji wa seti zote za sheria za jinai, na utekelezaji wa sheria za jinai dhidi ya matumizi ya na umilikaji wa dawa za kulevya kwa matumizi ya kibinafsi.

Mashirika ya Human Rights Watch na WASO yanatoa mwito kwa Tanzania kuunga mkono haki za binadamu kwa watu wote, yakiwemo makundi yaliyotengwa. Kanuni ya Adhabu

inahitaji kudhihirisha misingi ya usawa, badala ya kuimarisha ubaguzi katika sheria. Matendo ya maafisa wa serikali yanahitaji kila wakati kudhihirisha ufahamu kwamba wana LGBTI, hasa watu wa jinsia moja wanaofanya mapenzi, wafanyakazi wa ngono, na wanaotumia dawa za kulevya wanafaa kupewa haki zote walizopewa Watanzania wengine.

Kuna uhusiano thabiti kati ya haki za binadamu na jambo la kimsingi linalohitajika kwa dharura kuboresha afya ya jamii kupunguza maambukizi ya VVU na kuwatibu walioambukizwa. Kukomesha ubaguzi na unyanyasaji dhidi ya makundi muhimu ni lazima kwa afya ya umma, na swala la heshima ya kimsingi ya binadamu.

I. Usuli

VVU Tanzania: Kiwango cha Juu cha Maambukizo Miongoni mwa Makundi Maalum

TAREHE MUHIMU	
1983	Kisa cha kwanza cha UKIMWI kilirekodiwa Tanzania bara. ²
1980- mapema miaka ya 1990	Maambukizo ya UKIMWI yaongezeka kwa kasi.
1996	Janga la UKIMWI laongezeka: asilimia 8.4 ya watu wenye umri wa 15-49 waambukizwa VVU. ³
1988	Mpango wa Kitaifa wa Kudhibiti UKIMWI (National AIDS Control Programme) waundwa ili kuratibu shughuli za kukabiliana na VVU/ UKIMWI.
2001	Tanzania yaunda sera ya kitaifa kuhusu UKIMWI, yazindua Tume ya UKIMWI ya Tanzania (Tanzania Commission for AIDS-TACAIDS) kuratibu mbinu jumliku ya kukabiliana na UKIMWI. Viwango vya maambukizo vyaanza kushuka. ⁴
2007	Kiwango cha maambukizo chapungua hadi alisimia 5.8. ⁵
2007-2012	Maendeleo yakwama.
2012	TACAIDS yakadiria kiwango cha maambukizo kuwa asilimia 5. ⁶

² Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (TACAIDS), "VVU / UKIMWI Tanzania," http://www.tac aids.go.tz/tac aids_sw/ (ilisomwa Juni 14, 2013).

³ Jacques Morisset, Waly Wane na Isis Gaddis, "HIV/Aids: Still Claiming Too Many Lives," imeandikwa katika *Africa Can ... End Poverty* (blog), Februari 12, 2013, <http://blogs.worldbank.org/africacan/hivaids-still-claiming-too-many-lives> (ilisomwa Aprili 3, 2013).

⁴ Mpango wa Kudhibiti Ukimwi (NACP), "HIV and AIDS in Tanzania: Information about the Control of HIV and AIDS in Tanzania," <http://www.nacptz.org/> (accessed April 3, 2013).

⁵ Morisset, Wane na Gaddis, "HIV/Aids: Still Claiming Too Many Lives."

⁶ TACAIDS et. al, "Tanzania: Matokeo ya Utafi ti wa Viashiria vya VVU/UKIMWI na Malaria Tanzania 2011-2012," Machi 2013, <http://www.measuredhs.com/pubs/pdf/MF8/MF8.Kiswahili.pdf> (ilisomwa Juni 14, 2013).

Ripoti ya hivi punde iliyotolewa na wanauchumi wa Benki ya Dunia imepata kuwa

Tanzania iko nyuma ya nchi nyingine za eneo hili katika kupunguza vifo vinavyohusishwa na UKIMWI... Ukweli kwamba Watanzania wengi bado wanakufa kutokana na UKIMWI, licha ya kuwepo kwa matibabu, inaashiria kuwa mfumo wa afya wa nchi hiyo hauwafikii wale wanaohitaji kupimwa VVU na kutibiwa.⁷

Leo hii Tanzania inashikilia nafasi ya nne ulimwenguni kwa mujibu wa idadi ya vifo vitokanavyo na UKIMWI.

Kukwama kwa juhudi za kupunguza viwango vya maambukizo hakudhihirishi ukosefu wa uwekezaji wa Tanzania na washirika wake katika vita dhidi ya VVU/UKIMWI. Kati ya mwaka wa 2004 na 2012, Hazina ya Dunia ya Kupambana na UKIMWI, Kifua Kikuu na Malaria (The Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria) ilitoa zaidi ya dola za Marekani milioni 400 kwa matumizi ya VVU/UKIMWI.⁸

Na kati ya mwaka wa 2009 na 2011, Mpango wa Dharura wa Rais wa Marekani kuhusu Msaada wa UKIMWI (United States President's Emergency Plan for AIDS Relief-PEPFAR) uliipa Tanzania zaidi ya dola za Marekani bilioni 1 kwa kinga na tiba ya VVU/UKIMWI, na kuandikisha mkataba wa miaka mitano na serikali ya Tanzania kupunguza maambukizo mapya ya VVU na vifo vinavyohusishwa na UKIMWI.⁹ Kwa mujibu wa PEPFAR, serikali ya Tanzania imeongeza kwa njia thabiti hela za kugharamia shughuli zinazohusu VVU/UKIMWI, na kumekuwepo na maendelea yanayoonekana katika ufahamu wa umma, upimaji, na upatikanaji wa dawa za kupunguza makali ya VVU (*antiretroviral therapy, ART*).¹⁰

---

⁷ Morisset, Wane, and Gaddis, "HIV/Aids: Still Claiming Too Many Lives."

⁸ Mfuko wa Kimataifa wa Kupambana na UKIMWI Kifua Kikuu na Malaria, "Tanzania,"

http://www.tacaids.go.tz/tacaids_sw/projects/global-fund.html (ilisomwa Juni 14, 2013). Utoaji wa Mfuko wa Kimataifa unakwenda kwa serikali ya Tanzania, NGOs na mashirika ya kiraia enye kushughulikia na VVU / UKIMWI.

⁹ PEPFAR, "Partnership to Fight HIV/AIDS in Tanzania," <http://www.pepfar.gov/countries/tanzania/> (ilisomwa Aprili 3, 2013)

¹⁰ PEPFAR, "Five-Year Partnership Framework in Support of the Tanzanian National Response to HIV and AIDS, 2009 - 2013, Between The Government of the United Republic of Tanzania and the Government of the United States of America," Machi 4, 2010, <http://www.pepfar.gov/documents/organization/138931.pdf>, pp. 6-7. Hata hivyo, ni idadi ya 40% tu ya watu ambao

Lakini kukwama huku katika kupunguza kiwango cha maambukizo kunaashiria kwamba baadhi ya makundi hayafikiwi. Miongoni mwa yale makundi magumu kufikiwa ni wale walio katika kile ambacho mashirika ya afya yametambua kama “makundi maalum” au “makundi yaliyo katika hatari kubwa zaidi” (“*most at-risk populations*,” MARPs). Makundi haya – yakijumuisha wanaume wanaofanya ngono na wanaume (MSM), wanaotamani kubadilisha jinsia zao, wanaojidunga dawa za kulevya, na wafanyakazi wa biashara ya ngono – wana uwezekano mkubwa wa kukabiliana na VVU au kuvieneza virusi hivyo.¹¹

Kwa hakika, huku kiwango cha jumla cha maambukizo ya VVU vikiwa karibu na asilimia 5 katika Tanzania bara, baadhi ya tafiti zinaonyesha kuwa viwango vya maambukizo viko juu miongoni mwa wanaume wanaofanya ngono na wanaume, wafanyakazi wa ngono, na watu wanaojidunga dawa za kulevya. Takwimu za nchi nzima zinazoweza kutegemewa hazipo. Hata hivyo:

- Viwango vya maambukizo vilikuwa asilimia 31 miongoni mwa wafanyakazi wa ngono wa kike jijini Dar es Salaam ikilinganishwa na asilimia 10 miongoni mwa wanawake wengine kijumla, kwa mujibu wa utafiti wa NACP (Mpango wa Kudhibiti UKIMWI) wa 2010;¹²
- Kiwango kikubwa cha asilimia 70 cha wanawake wafanyakazi wa ngono katika Mbeya walikuwa na VVU, kwa mujibu wa utafiti wa 2001;¹³

---

wanapatikana na hali ya juu ya UKIMWI wanapata ART, ikilinganishwa na 82% Zambia, 72% Kenya, 67% Malawi, na 54% Uganda. Soma Morisset, Wane na Gaddis, “HIV/Aids: Still Claiming Too Many Lives.”

¹¹ UNAIDS, “Monitoring and evaluation of key populations at risk for HIV,”

<http://www.unaids.org/en/dataanalysis/datacollectionandanalysisguidance/monitoringandevaluationofkeypopulationsathigherriskforhiv/> (ilisomwa Aprili 3, 2013). Sio tu makundi maalum yanayoshughulikiwa katika ripoti hii ambayo ni ngumu kufikia; makundi mengine pia yanahitaji tahadhari katika jitihada ya Tanzania kupiganisha VVU / UKIMWI, ikiwemo wa mama waja uzito wenye kuwa na UKIMWI vijijini, ambao wana kiwango cha chini cha kupata huduma ya afya kwa ajili ya kuzuia maambukizo kutokea mama kwa mtoto. Mkakati wa mpya wa Taifa wa kudhibiti UKIMWI Tanzania kwa miaka 2013-2017 umeunda mikakati ya kushughulikia haya makundi mengine ambayo ni ngumu kwa kufikia pamoja na makundi maalum.

¹² National AIDS Control Programme, “HIV Behavioral and Biological Surveillance Survey Among Female Sex Workers in Dar es Salaam, 2010,” 2012, kwenye faili ya Human Rights Watch.

¹³ Kulingana na UNAIDS na WHO, maambukizi ya UKIMWI miongoni mwa wafanyabiashara ya ngono waliopimwa imeongezeka kutoka asilimia 29 mwaka 1986 na kufika asilimia 49.5 mwaka 1993. Mwaka 2001, karibu asilimia 70 ya wafanyakazi wa ngono ambao walipimwa Mbeya walikuwa na UKIMWI. UNAIDS/WHO Epidemiological Fact Sheet –2004 update , http://data.unaids.org/Publications/Fact-Sheet01/tanzania_en.pdf (ilisomwa Aprili 3, 2013).

- Kiwango cha maambukizo ya VVU miongoni mwa wanaume wanaofanya ngono na wanaume kiko juu kwa asilimia 40, kwa mujibu wa matokeo ya awali ya utafiti wa hivi punde;¹⁴
- Takriban asilimia 35 ya watu wanaojidunga dawa za kulevya jijini Dar es Salaam wana VVU.¹⁵

Katika kisiwa kinachojitawala cha Unguja,¹⁶ kiwango cha maambukizi ya VVU miongoni mwa jamia kwa kijumla kilibaki chini – kwa takriban asilimia 0.6 mnamo mwaka wa 2008 – tangu kuripotiwa kwa kisa cha kwanza cha UKIMWI mnamo mwaka wa 1986.¹⁷ Lakini Unguja inakabiliwa na janga lililokolea katika makundi haya maalum. Kwa mujibu wa makadirio ya serikali, asilimia 12.8 ya wanawake wafanyakazi wa ngono, asilimia 10.8 ya wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, na asilimia 16 ya wanaojidunga dawa za kulevya wana VVU.¹⁸

Mazingira ya Sheria na Sera

Wataalamu wa afya wametoa wito kwa serikali kutambua kuwa uhusiano baina ya haki za binadamu na jambo la kimsingi linalohitajika kwa dharura kuboresha afya ya jamii kupunguza maambukizo ya VVU na kuwatibu walioambukizwa tayari. Kama linavyotetea shirika la Umoja wa Mataifa kuhusu UKIMWI (UNAIDS), uharamishaji na ubaguzi huyasukuma makundi maalum mbali na huduma muhimu:

---

¹⁴ “Preliminary Results from MSM Studies in Dar es Salaam,” Joyce Nyoni, Jasmine Shio na Michael W. Ross, power point presentation, kwenye faili ya Human Rights Watch; mahojiano ya Human Rights Watch na Dr. M.T. Leshabari, Dar es Salaam, Mei 15, 2012.

¹⁵ Eric A. Ratliff et. al., “An Overview of HIV Prevention Interventions for People Who Inject Drugs in Tanzania,” *Advances in Preventive Medicine*, Volume 2012, p. 1.

¹⁶ Tanzania ni muungano kati ya makoloni mawili ya zamani ya Uingereza, Tanganyika na Zanzibar ambayo ilipata uhuru mwaka 1961 na 1963 na ilijiunga kama Tanzania mwaka 1964, lakini Zanzibar ilibaki na madaraka kidogo.

¹⁷ Tume ya UKIMWI Zanzibar, “UNGASS Country Progress Report, Zanzibar,” Januari 30, 2008, http://www.unaids.org/en/dataanalysis/knownyourresponse/countryprogressreports/2008otherentities/zanzibar_2008_country_progress_report_en.pdf (ilisomwa Mei 9, 2013), na “HIV Prevalence in Zanzibar and Tanzania,” <http://www.zac.or.tz/national-hiv-response/hiv-prevalence-in-zanzibar> (ilisomwa Mei 9, 2013).

¹⁸ Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, “Mkakati wa Pili wa Taifa wa Ukimwi Zanzibar (ZNSP-II), 2011-2016.” Utafiti mwingine unayojulikana sana kutoka Zanzibar unaripoti maambukizi ya UKIMWI kwa kiwango cha 12.3% kati ya wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume; soma Dahoma et. al., “HIV and Related Risk Behavior Among Men Who Have Sex with Men in Zanzibar, Tanzania: Results of a Behavioral Surveillance Survey,” *AIDS and Behavior*, Desemba 8, 2009, DOI 10.1007/s10461-009-9646-7, <http://www.deepdyve.com/lp/springer-journals/hiv-and-related-risk-behavior-among-men-who-have-sex-with-men-in-NvOUdovhH7>.

Uharamishaji wa watu walio katika hatari kubwa ya kuambukizwa, kama vile wanaume wanaofanya ngono na wanaume, wafanyakazi wa ngono, wanaotamani kubadilisha jinsia zao, na watumiaji wa dawa za kulevya huwafukuza mafichoni, mbali na huduma za VVU. Hii huongeza hatari yao ya kuambukizwa VVU, pia stigma, ubaguzi, kutengwa na uvamizi.¹⁹

Tume ya Kimataifa kuhusu VVU na Sheria (The Global Commission on HIV and the Law), ni tume ya wataalam iliyoanzishwa na idara ya Umoja wa Mataifa kuhusu Maendeleo (UNDP) mwaka wa 2010, pia inatoa mwito wa kuhalalisha biashara ya ngono na mahusiano ya jinsia moja.²⁰ Hata Mkakati wa Pili wa Taifa wa UKIMWI Zanzibar unatambua vikwazo vinavyozuka kutokana na sheria na sera zinazobagua:

Sheria za kibaguzi, hali kadhalika sera zisizosaidia na mifumo wa udhibiti, zimekuwa na madhara kwa baadhi ya makundi madogo maalum hivyo basi kukwaza uwezo wao wa kupata huduma.²⁰

Hata hivyo, Tanzania inaharamisha shughuli za makundi maalum yote matatu. Mapenzi ya hiari ya “kumingilia mtu yeyote kinyume cha maumbile” huadhibiwa Tanzania bara kwa adhabu ya kifungo cha kati ya miaka 30 au maisha,²¹ ilhali “matendo ya aibu baina ya wanaume” yanaadhibiwa kwa kifungo cha miaka mitano gerezani.²² Huko Unguja, sheria inaharamisha mahusiano ya kimapenzi ya hiari baina ya wanaume (kwa adhabu ya kifungo cha miaka 14) na baina ya wanawake (kwa adhabu ya kifungo cha miaka 5).²³

---

¹⁹ UNAIDS, “Guidance Note 2012: Key Programmes to Reduce Stigma and Discrimination and Increase Access to Justice in National HIV Responses,” http://www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/document/2012/Key_Human_Rights_Programmes_en_May2012.pdf (ilisomwa Mei 31, 2013), p. 5. Soma pia Benki ya Dunia (The World Bank), “Increased Targeting of Key Populations Can Accelerate End of Global HIV Epidemic,” Novemba 28, 2012, <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2012/11/28/increased-targeting-key-populations-can-accelerate-end-global-hiv-epidemic> (ilisomwa Mei 31, 2013).

²⁰ Global Commission on HIV and the Law, “HIV and the Law: Risks, Rights & Health,” July 2012, <http://www.hivlawcommission.org/resources/report/FinalReport-Risks,Rights&Health-EN.pdf> (ilisomwa Mei 31, 2013).

²¹ Kanuni ya Adhabu ya Tanzania, kif. 154.

²² Ibid., kif. 157.

²³ Kanuni ya Adhabu ya Zanzibar, kif. 150, 153.

Unguja pia imeharamisha mahusiano yasiyo dhahiri baina ya wenzi wa jinsia moja.²⁴ Sheria zinazoharamisha mienendo ya mapenzi ya jinsia moja hazitekelezwi mara nyingi, lakini hutumika kuwasukuma mafichoni wanawake wanaofanya mapenzi na wanawake, wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, wanaovutiwa kimapenzi na jinsia zote mbili, wanaotamani kubadilisha jinsia zao, na watu wenye jinsia mbili.

Kushiriki katika biashara ya ngono ni haramu nchini Tanzania bara sawia na Unguja, na wafanyakazi wa ngono hukamatwa mara nyingi katika maeneo yote mawili. Sheria ya Tanzania huadhibu kwa miezi mitatu gerezani “kuzurura au kushawishi mahali popote pa hadhara kwa ajili ya kufanya umalaya.”²⁵ Sheria ya Unguja ni kali zaidi, na inasema kwamba mtu yeyote ambaye hujiuza kwa ajili ya kufanya ngono hufanya kosa na akipatikana na hatia ataadhibiwa kwa kifungo cha miaka mitatu.²⁶

Matumizi ya kibinafsi ya dawa za kulevya na dawa za kusisimua akili ni marufuku bara na Unguja, na huadhibiwa kwa hukumu ya kati ya miaka saba hadi kumi.²⁷ Sheria ya mwaka wa 2009 ya Unguja inayotumika kama hukumu mbadala kwa wahalifu wa mara ya kwanza wanaopatikana na hatia ya kumiliki kiasi kidogo cha dawa za kulevya kwa ajili ya matumizi ya kibinafsi wanaweza kuhukumiwa kifungo cha miezi sita katika kituo cha elimu na kufuatiwa na tiba katika kituo cha kurekebisha tabia.²⁸ Sheria hiyo ilikarabatiwa mnamo mwaka wa 2011, na badala ya kupelekwa katika kituo cha elimu sasa mtu hufungwa gerezani kwa miezi sita.²⁹

Mkakati wa Pili wa Taifa Kudhibiti Ukimwi wa Tanzania unaorodhesha kama mkakati mmoja wa kupunguza kiwango cha maambukizo miongoni mwa makundi yaliyo hatarini, “Kukubali kuwa wafanyabiashara wa ngono na wanaume wanaofanya ngono na wanaume wenzao wako katika hatari zaidi hivyo kuhimiza wapatiwe taarifa za VVU na huduma na

---

²⁴ Ibid., kif. 158.

²⁵ Kanuni ya Adhabu ya Tanzania, kif. 176(a).

²⁶ Kanuni ya Adhabu ya Zanzibar, kif. 140.

²⁷ Sheria a Tanzania, Sura 95, Sheria ya Kuzuia Biashara Haramu ya Dawa za Kulevya, kif. 17; Drugs and Prevention of Illicit Drgus Act, 2009 (Zanzibar), kif. 15(1)(c), 15(2), kif. 16.

²⁸ Drugs and Prevention of Illicit Drgus Act, 2009 (Zanzibar), kif. 16(1)(c).

²⁹ Written Laws (Miscellaneous Amendment) Act of 2011 (Zanzibar), “Amendment of the Drugs and Prevention of Illicit Traffic Drugs Act, No, 9 of 2009,” kif. 12.

pia kutokudharau shughuli zao”³⁰ – ama, katiko toleo la Kiingereza la mkakati huu, “Kukubali kuwa wafanyabiashara wa ngono na wanaume wanaofanya ngono na wanaume wenzao wako katika hatari zaidi na kutetea haki zao ya kupata taarifa na huduma kuhusu kinga dhidi ya Ukimwi, na kutetea kuondoa uharamishaji wa shughuli zao.”³¹ Lakini wabunge wa Tanzania hawajashirikisha mjadala muhimu kuhusu uhalalishaji wa mwenendo wa mapenzi ya jinsia moja au kazi ya ngono.

Afisa wa afya wa zamani mjini Arusha, kaskazini mwa Tanzania, alithibitisha kuwa kuharamishwa kwa mapenzi ya jinsia moja kulifanya iwe vigumu zaidi kuwafikia wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume (MSM) katika kampeni za afya za umma:

Hakuna mpango maalum hapa kwa makundi yaliyo katika hatari kubwa ... ni vigumu sana kwa maafisa wa afya kuwapata. Tunajua wapo, lakini ni kwa jinsi gani unaweza kuwafikia ikiwa haramu? Ingelikuwa shughuli halali, labda haingekuwa vigumu.³²

Uharamishaji pia unatatiza juhudi za kufikiwa na mashirika yasiyo ya serikali. Mwakilishi wa shirika moja lenye makao yake Arusha ambalo hufanya uhamasishaji juu ya VVU na ngono salama aliyaambia mashirika ya Human Rights Watch na WASO kwamba yeye alikuwa amefikiria kuhusu kujaribu kuwafikia wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, lakini alikuwa na hofu ya kufanya hivyo, akifikiri kwamba ilikuwa kinyume na sheria kuendesha warsha kwa ajili yao na kwamba angeweza kuingia katika matatizo na serikali.³³

---

³⁰ Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Ofisi ya Waziri mkuu, *Mkakati wa Pili wa Taifa wa Kudhibiti Ukimwi, 2008-2012 (Toleo la Pili)*, Oktoba, 2007, <http://www.entersoftsystems.com/tacaids/documents/MKAKATI%20WA%20UKIMW%202008%20-2012.pdf> (ilisomwa Juni 16, 2013), uk. 48, mkakati “10.”

³¹ Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Ofisi ya Waziri mkuu, *The Second National Multi-sectoral Strategic Framework on HIV/AIDS, 2008-2012 (Second Edition)*, (English version), October 2007, <http://www.entersoftsystems.com/tacaids/documents/NMSF%20%202008%20-2012.pdf> (ilisomwa Juni 16, 2013), uk. 57, mkakati “j.”

³² Mahojiano ya Human Rights Watch na Dkt. Salash Toure, Desemba 4, 2012.

³³ Mahojiano ya Human Rights Watch na WASO na mwakilishi wa shirika linaloshughulika na VVU/UKIMWI, Arusha, Desemba 4, 2013.

Kutowaamini maafisa wa serikali – kwa sababu ya sheria za jinai na mienendo ya kudhulumu – ni kikwazo kwa kazi ya uhamasishaji. Katika Unguja, mwakilishi wa shirika la VVU / UKIMWI, ZAYEDES, alieleza:

Polisi ni tatizo. Katika kazi yetu ya kuzuia VVU tulilazimika kuyashawishi [makundi maalum] kwamba sisi hatukuwa tumekuja na polisi kuwakamata.³⁴

Huko Mwanza, mwakilishi wa shirika la VVU / UKIMWI linalofanya kazi na watu wanaotumia dawa za kulevya aliliambia shirika la Human Rights Watch, "Tunahitajika kujenga imani kwao, na kueleza kwamba sisi hatufanyi kazi serikalini."³⁵ Vile vile, mwakilishi wa shirika la kimataifa lisilo la serikali lililotaka kufanya uhamasishaji kuhusu VVU kwa wafanyabiashara wa ngono mjini Mwanza alisema, "Kuna haja ya kukaa na kushughulikia baadhi ya masuala muhimu kwao. Wanahitaji kukujua, kujenga uaminifu. Wanaweza kufikiria kwamba tunataka kuwafukuza kutoka mji huu."³⁶

Dkt. Joyce Nyoni, mhadhiri katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam anayetafiti miongoni mwa wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume, aliliambia shirika la Human Rights Watch kuwa uharamishaji unatatiza utafiti wa kitaaluma kuhusu makundi maalum:

Kwa sababu [mwenendo wa mapenzi ya jinsia moja] ni haramu, ni vigumu zaidi kwetu kufanya uhamasishaji na elimu. Ingekuwa rahisi kupata jukwaa la kufanya hivyo ingekuwa halali. Watu wanaogopa kuja kwetu. Kwa ajili ya kufanya utafiti huu tu, nilikuwa na ofisi nje ya chuo kikuu. Tulilazimika kufanya mambo kichinichini, na haturuhusu vikundi vya watu kuja....

Changamoto kubwa ni, tutawafikia vipi? Ni vigumu zaidi sasa ambapo kadi za simu zinasajiliwa. Wao [watu wa serikali] wanaweza kuwafuatilia watu. Tulikuwa tukitoa ujumbe kwa simu tamba kuhusu VVU/UKIMWI na matumizi ya kondomu, kusahihisha taarifa potofu. Baadhi yao walidhani kuwa kondomu hazizuii

---

³⁴ Mahojiano ya Human Rights Watch na Umukulthum Ansell, mkurugenzi wa ZAYEDES, Unguja, Septemba 13, 2012.

³⁵ Mahojiano ya Human Rights Watch na WASO na mwakilishi wa shirika la Tanzania Women Living with HIV/AIDS (TAWLWHIA), Mwanza, Oktoba 25, 2012.

³⁶ Mahojiano ya Human Rights Watch na WASO na mwakilishi wa shirika la Engender Health, Mwanza, Oktoba 25, 2012.

VVU/UKIMWI, au kwamba ngono ya mkundu hainezi VVU/UKIMWI. Inaweza kuwa vigumu kuutekeleza mradi huu sasa hivi.³⁷

Uharamishaji pia hutoa kisingizio kwa mashirika mengine ya serikali kutokuwa makini katika kuyashughulikia makundi maalum. Afisa katika Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora (*Commission on Human Rights and Good Governance*, CHRAGG), taasisi ya kitaifa ya haki za binadamu nchini Tanzania, aliliambia shirika la Human Rights Watch kuwa tume haishughulikii ukiukaji wa haki dhidi ya wana LGBTI. Kulingana na afisa huyo, “Swala hili ni nyeti, hakuna anayetaka kulizungumzia. Kama taasisi ya serikali, hatuwezi kuifanya. Itakuwa ni kinyume na mfumo uliopo. Ni kesi ya jinai.”³⁸

Licha ya kutofanya utafiti juu ya swala hili, afisa huyo wa CHRAGG hata hivyo alilihakikishia shirika la Human Rights Watch kuwa makundi maalum “hayadhulumiwi wala kubaguliwa.”³⁹

Upatikanaji wa Taarifa

Kampeni za afya ya umma kuhusu VVU nchini Tanzania kwa kiasi kikubwa huwalenga wapenzi wa jinsia tofauti. Katika utafiti juu ya matumizi ya kondomu miongoni mwa wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume (MSM), watafiti wakuu walibainisha kuwa, “Ni kama hakuna vitabu, mabango na kadhalika kuhusu kinga dhidi ya VVU nchini Tanzania vilivyoandikwa na vinawataja MSM.... Kuna haja kubwa ya vitabu, mabango na kadhalika juu ya kuzuia VVU yanayowalenga MSM.” Watafiti wanaelekeza lawama ya pengo hili la taarifa kwa sheria inayoharamisha ngono kati ya wanaume, sawia na mazingira ya kijamii “ambapo MSM hudharauliwa na karibu wote.”⁴⁰

Pengo la taarifa linachangia ujinga kwa upande wa baadhi ya watu walio katika hatari kubwa ya kupata VVU. Dkt. M.T. Leshabari, profesa wa afya ya umma katika Chuo Kikuu

---

³⁷ Mahojiano ya Human Rights Watch na Dkt. Joyce Nyoni, Dar es Salaam, Septemba 14, 2012.

³⁸ Mahojiano ya Human Rights Watch na viongozi wa CHRAGG, Dar es Salaam, Mei 14, 2012.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Joyce E. Nyoni na Michael W. Ross, “Condom Use and HIV-related behaviors in urban Tanzanian men who have sex with men: A study of beliefs, HIV knowledge sources, partner interactions and risk behaviours,” *AIDS Care*, 2012, uk. 5.

cha Muhimbili, alisema yeye alikumbana na imani nyingi potofu kuhusu VVU miongoni mwa wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume:

Baadhi ya watu wanaamini kuwa ngono ya mkundu si njia ya maambukizo, kwa sababu katika kampeni maarufu za uhamasishaji nchini Tanzania, mapenzi kati ya mwanaume na mwanamke ndiyo yaliyoonyeshwa kama njia ya maambukizo. Baadhi yao huamini mkundu ni moto na unaweza kuviua virusi, nao wengine wanaamini wanaweza kukimwaga nje baadaye. Hakuna chochote maalum kwa ajili ya uhamasishaji wa MSM kwa mujibu wa kampeni za uhamasishaji umma.⁴¹

Utafiti wa mashirika ya Human Rights Watch na WASO pia ulithibisha kuwepo kwa fikra hizi potovu. Daudi L., mwanaume anayefanya ngono na wanaume katika mkoa wa Mwanza, aliyaambia mashirika ya Human Rights Watch na WASO kwamba hakujua VVU vinaweza kuenezwa kupitia kwa ngono ya mkundu.⁴⁰ Kashif M. alitambua yeye hajichukulii kama MSM, lakini aliwahi kufanya ngono ya mkundu na mwanamume mara moja, na hakuwa na ufahamu kuhusu hatari iliyokuwepo:

Mimi nilifanya ngono na mwanamume hivi majuzi. Yeye alinitaka kufanya ngono naye, kwa hivyo nami nikafanya hivyo. Sikutumia kondomu. Sikujua unaweza kupata UKIMWI kupitia kwa ngono ya mkundu.⁴²

Mkakati wa Pili wa Taifa Kudhibiti UKIMWI unatoa mwito kuwepo kwa ushirikiano kati ya serikali na mashirika ya umma yanayoyawakilisha makundi maalum, lakini wanaume wanaofanya ngono na wanaume, watumiaji wa dawa za kulevya, na wafanyabiashara wa ngono wana mashirika machache ambayo huwawakilisha moja kwa moja, na mara nyingi hutengwa katika mijadala ya umma kuhusu masuala ambayo yanawahusu moja kwa moja.

Kwa mujibu wa yale ambayo yangeweza kuthibitishwa na mashirika ya Human Rights Watch na WASO, mashirika ya LGBTI yanapatikana Dar es Salaam na Unguja pekee. Mashirika haya hayawezi kufanya kazi kwa njia iliyo wazi kabisa, kwani yanahofia

---

⁴¹ Mahojiano ya Human Rights Watch na Dr. M.T. Leshabari, Dar es Salaam, Mei 15, 2012.

⁴² Mahojiano ya Human Rights Watch na Daudi L., Mwanza, Oktoba 26, 2012.

kufungwa na serikali, lakini yana uhusiano wa kikazi na taasisi za afya za serikali kama vile TACAIDS na Tume ya UKIMWI ya Zanzibar. Hakuna programu za kupunguza madhara kwa watu ambao wanatumia dawa za kulevya nje ya Dar es Salaam. Kwa sasa hakuna shirika la aina yoyote linalofanya kazi na wafanyakazi wa ngono katika mkoa wa Arusha, kitovu cha utalii, licha ya idadi kubwa ya wafanyakazi wa ngono walioko huko.⁴³ Huku mashirika ya wafanyakazi wa ngono yakiwepo Dar es Salaam, hakuna hata moja lililojaribu kujiandikisha na serikali.

Kama ilivyoielezwa hapo juu, baadhi ya mashirika ya kijumla ya haki za binadamu huchelea kuzifikia makundi maalum kwa hofu kwamba kufanya programu za makundi haya yaliyotengwa kunaweza kuwa kinyume na sheria. Kuharamishwa kwa makundi muhimu kunaleta changamoto kwa watetezi wa haki za binadamu. Kwa jamii ndogo ingawa inayokua ya watetezi wa haki za binadamu waliojitolea wenyewe nchini Tanzania, ukosefu wa uwazi kuhusu uhalali wa kazi na wana LGBTI na wafanyakazi wa ngono – ikijumuishwa na mitazamo ya kutovumilia ya baadhi ya watetezi wa haki za binadamu – kunaleta kikwazo kwa ushirikiano kati ya makundi ya wanaharakati wa LGBTI na wafanyakazi wa ngono, na mashirika ya kijumla ya haki za binadamu. Mmoja wa wanaharakati wa haki za binadamu aliliambia shirika la Human Rights Watch kuwa kama serikali ingeonyesha uvumilivu zaidi kwa wana LGBTI na wafanyabiashara wa ngono, mtandao wake ungejisikia salama kuyafikia makundi yaliyotengwa na kushirikiana nao katika kushughulikia haki za kimsingi za binadamu, zikiwemo kukamatwa kiholela, mateso, na kunyimwa huduma za afya na haki.⁴⁴

---

⁴³ PSI, shirika la kimataifa la afya, lina mpango wa kuanzisha mradi unaolenga kuzuia maambukizi ya VVU miongoni mwa wafanyakazi wa ngono Arusha. Mahojiano ya Human Rights Watch na wafanyakazi wa PSI, Arusha, Desemba 3, 2012.

⁴⁴ Mahojiano ya Human Rights Watch na mharakati Mtanzania wa haki za binadamu, Kampala, Aprili 17, 2013.

II. Masimulizi ya wana LGBTI, Wafanyakazi wa Ngono, na Watumiaji wa Dawa za Kulevya

HADITHI YA SAIDI W.⁴⁵

Saidi W., mwanaume anayefanya mapenzi na wanaume, na mwanafunzi wa chuo kikuu aliye na umri wa miaka 20 ambaye wakati mwingine hufanya kazi ya ngono ili kujikimu, alisimulia kisa kifuatacho:

Mnamo Desemba [2011], nilikuwa katika mahali ambapo mimi huwatafuta wateja. Nilikutana na mteja, lakini [iligeuka kuwa] hakuwa mtu wa kawaida, alikuwa polisi. Tulikwenda katika nyumba ya wageni. Mteja akasema, "Vua nguo zako." Nilivua nguo zangu na ghafla mtu huyo akaelekeza bastola kwangu. Ghafla akawa na kinasa sauti na kamera ya video. Alisema, "Wewe utakuwa mfano kwa wengine. Mimi ninatoka CID [Idara ya Upelelezi wa Jinai] na ninatafuta watu kama wewe." Alinipeleka katika stesheni ya polisi ya Central na kunifungia huko.

Polisi huko waliniambia, "Waite mashoga wenzako. Sisi tunakwenda baa." Walikuwa wakiulizia mashoga kwa kijumla, si tu wafanyakazi wa ngono. Walikuwa polisi watano. Walinipa simu yao na kusema, "Waite rafiki zako, waambie kuna karamu hapa, hivyo kuna vinywaji vingi." Walikuwa wakitishia kunipiga risasi kama singewaita rafiki zangu. Walikuwa na bunduki za aina ya SMG [submachine]. Walizielekeza bunduki zao kwangu, wakisema, "Kama huwaiti rafiki zako, tutakupiga risasi."

Tulienda pamoja hadi Klabu ya Sun Cillo huko Sinza. Polisi wakanunua vinywaji vingi. Niliwaita marafiki watano. Wote walifika. Baadhi yao walikuwa wamevaa sketi, baadhi walikuwa wamejikwatua. Polisi walikuja na kuwaweka katika Defender [gari la polisi]. Wakasema, "Sisi tunawakamata nyinyi kwa sababu nyie ni mashoga na mnatuaibisha. Nchi yetu hairuhusu wasenge. Sheria zetu na dini yetu na desturi zetu haziruhusu jambo hili."

---

⁴⁵ Mahojiano wa Human Rights Watch na WASO na Saidi W., Dar es Salaam, June 30, 2012.

Walitupiga sana sisi sote katika baa. Walitupiga kwa mishipi yetu. Mmiliki wa baa na watu wengine hawakutusaidia-walicheka, walifurahi kwamba haya yalikuwa yanatokea. Polisi walituvua nguo na kuanza kutupiga kwa viboko. Walitupiga kila mahali mwilini. Walitupeleka rumande katika Stesheni ya Polisi ya Central huku wakituita mashoga. "Nyinyi ni mashoga, mbona mnauza miili yenu?"

Tulikuwa katika kituo cha polisi kwa siku nne. Wafungwa wengine walitusumbua. Siku ya nne, wanaume hao waliamua kutubaka. Hawakutumia kondomu. Sisi tulikataa, lakini walikuwa wakubwa na wenye umri mkubwa kutuliko na hivyo walitumia nguvu. Tuliwaita polisi na kupiga mayowe kuomba msaada, tukisema, "Hawa wanaume wanatulazimisha kufanya ngono nao." Lakini polisi walisema, "Hivyo ni vyema, hayo ndiyo mnayotaka." Hivyo polisi walikuwa wakiwatia motisha wanaume hao. Kulikuwa na wafungwa wengine takriban 50, na watano kati yao walikuwa wanatubaka. Watatu kati yao walinibaka mimi binafsi. Nilipata maumivu mengi.

Siku iliyofuatia, wanaume hao watano walipelekwa katika kituo cha polisi cha Sitakishari. Afisa wa polisi wa kike aliwahoji, na aliwahurumia waliposema kuwa walikuwa wamebakwa: "Alisema, 'Subiri hadi kesho, tutaweza kwenda hospitalini.' Alitupa simu yake ili tuwapigie jamaa zetu waje kwa ajili ya dhamana." Saidi alimpigia mamake, ambaye alikuja kukutana na afisa huyo. Hata hivyo, licha ya hurumu ya afisa yule, alitaka hongo:

Afisa alitaka fedha kama rushwa ili kutuachilia na kumaliza kesi yetu. Polisi walikuwa wakitaka shilingi 500,000 kwa ajili ya sote watano. Mama yangu alilia sana, akisema, "Sina fedha." Nikasema, "Mama, kesi hii ni mbaya sana." Mama yangu aliweza kukopa shilingi 400,000 za Tanzania baada ya siku tatu zaidi kutoka kwa mtu anayekopesha fedha. Baada ya kuwahonga polisi, tuliachiliwa... Ilimchukua mamangu muda mrefu kulipa fedha hizo.

Saidi alihitimisha: "Ninapokumbuka hali ile, mimi hutaka kulia."

HADITHI YA ROSEMARY I.⁴⁶

Rosemary I., yatima, alianza kazi ya ukahaba alipokuwa na umri wa miaka 10. Alipohojiwa na shirika la Human Rights Watch kule Mbeya, alikuwa na umri wa miaka 14 na alikuwa na mtoto mwenye umri wa mwaka 1. Alifukuzwa shule akiwa katika kidato cha 3 baada ya kushika mimba. Rosemary ana matumaini madogo ya kupata riziki kwa njia nyingine isipokuwa kazi ya ngono.

Rosemary ni mtoto kulingana na sheria za kimataifa na zile za Tanzania, lakini kwa polisi wa Tanzania, yeye ni mhalifu pia pamoja na kuwa windo rahisi kwa wawindaji ngono katika jeshi la polisi. Alisema kuwa amewahi kubakwa na polisi “takriban mara saba.” Alieleza,

Wanapokukamata, hawakupeleki katika stesheni ya polisi. Popote wanapokutana nawe, wangeweza kukupeleka vyooni katika klabu, au ikiwa wamekutana nawe barabarani, wao hutafuta mahali pa faragha tu na kufanya ngono nawe hapo. Hawatumii kondomu -- wao daima hukataa.

Kukataa kufanya mapenzi na polisi si chaguo kwa wafanyakazi wengi wa ngono tuliowahoji. Mnamo Desemba 2010, Rosemary alipokuwa na umri wa miaka 12, alikamatwa akifanya kazi huko Tunduma, karibu na mpaka wa Zambia. Polisi alitaka ngono, naye akakataa. Aliliambia shirika la Human Rights Watch kuwa:

Wakati mmoja nilikataa na wakanituma katika stesheni ya polisi ya Tunduma. Niliomba msamaha nilipofika katika stesheni. Walikuwa askari wanne au watano. Wakasema, “Kama unataka msamaha, ni lazima ufanye mapenzi nasi.” Kwa hiyo mimi nilifanya mapenzi na wao wote, kwa sababu wote walitaka. Baada ya kulala nao wote, waliniachilia.

Mwezi huo, Rosemary alipigwa na kubakwa na kundi jingine la maafisa wa polisi, tena katika stesheni ya polisi ya Tunduma:

---

⁴⁶ Mahojiano ya Human Rights Watch na Rosemary I., Mbeya, Desemba 7, 2012.

Siku moja niliwahi kupigwa barabarani na kupelekwa katika stesheni ya polisi. Walikuwa wananipiga kwa vijiti vikubwa wanavyobeba. Walinipiga kichwani, mikononi. Nilipofika kituoni, nilikuwa nahisi maumivu na kutokwa damu puani. Polisi wengine wakasema, “Lazima tufanye mapenzi nawe kama unataka kuachiliwa.”

Katika mwezi wa Aprili 2011, Rosemary aliwekewa dawa na mteja huko Mbeya. Baadaye aligundua kuwa mteja huyo alikuwa amemchukua hadi kwenye nyumba ya wageni na kumbaka na kumlawiti akiwa amepoteza fahamu, na kumwacha uchi nje ya nyumba ya wageni. Kwa kauli yake Rosemary:

Niliamka asubuhi na nikajikuta nje, nikitokwa na damu kutoka sehemu zangu za siri. Watu walinipata na wakataka kunipeleka hospitalini, lakini nilikataa kwa sababu nilikuwa na hofu. Ningejieleza vipi?

Niliogopa pia kwenda kwa polisi kwa sababu huenda polisi wangetaka tu pesa, na sikuwa na pesa. Pia, singeeleza kwamba nilikuwa ninajiuzwa kwani hiyo ingeweza kuwa kesi dhidi yangu.

HADITHI YA JANUARY H.⁴⁷

January H. anaishi katika Wilaya ya Temeke na anatomia heroini. Katika mwaka wa 2011, alishambuliwa na wanachama wa Sungu Sungu—kundi la wanamgambo—ambao walimtuhumu kwa wizi. Walimkokota hadi uwanja wa shule iliyokuwa karibu, ambapo walimkata kichwani na usoni kwa panga. Januari alijiokoa kutoka kwa genge hilo na kukimbia hadi katika stesheni ya polisi cha Mashini ya Maji, ambapo alipoteza fahamu. Alisema kwamba, fahamu zilipomrejea,:

Nikasikia polisi akisema [kwa Sungu Sungu], "Kwa nini hamkumwua? Mlimleta hapa kwa nini? "Kisha afisa wa polisi mwenye cheo cha juu akauliza "Aliiba kutoka

---

⁴⁷ Mahojiano ya Human Rights Watch na January H., Dar es Salaam, Juni 26, 2012.

kwa nani"? na hakuna aliyejibu.

Polisi walinipeleka katika stesheni ya polisi ya Mtongani. Waliuliza ni nani aliyekuwa mlalamishi na nambari ya usajili katika R.B. (kitabu cha kusajili), lakini hakukuwepo. Mlalamishi alipokosekana, polisi wa Mtongani waliwaita polisi wa Chang'ombe. Walikuja ... na wakanipeleka hospitalini.

January alidhani kuwa taabu zake zimekwisha, lakini wahudumu wa afya katika Hospitali ya Wilaya ya Temeke ambao walimtibu waliharibu hali yake hata zaidi. Alieleza:

Daktari alinichunguza, akaandika vitu, na kunituma Wodi nambari 10 kushonwa. Hapo, walianza kunishona bila kudungwa sindano yoyote [anestezia]. Nikaiulizia, na muuguzi akasema, "Hatuna haja ya kuitumia. Tutakushona bila anestezia. Tunaweza kukudunga sindano ya sumu badala ya anestezia." Niliwasikia [wafanyakazi wa hospitali] wakisema, "Huyo ni mwizi." Basi walinishona kila mahali bila ya anestezia.

January aliporuhusiwa kutoka hospitalini, alidhamiria kufungua mashtaka dhidi ya washambuliaji wake kwa polisi, lakini akachelea: "[Kwa] wengi wetu vijana tunaotumia dawa za kulevya, polisi huzua vikwazo kwetu dhidi ya kufungua kesi. Wanaweza kuendelea kukwambia usubiri. Na kisha wakufungulie mashtaka ya uongo [ulaghai] na kukupeleka gereza." "

Aliongezea, kuhusu Sungu Sungu, "Najua ukweli ni kwamba siku moja wataniua."⁴⁹

III. Mapendekezo

Kwa Rais Kikwete na Serikali ya Tanzania

- Aamrishe polisi hadharani wakomeshe dhuluma dhidi ya wafanyabiashara wa ngono, watumiaji wa dawa za kulevya, wanawake wanaofanya mapenzi na wanawake wenzao, wanaume wanaofanya mapenzi na wanaume wenzao, wanaovutiwa kimapenzi na jinsia zote mbili, wanaotamani kubadilisha jinsia zao, na watu wenye jinsia zote mbili.
- Aanzishe tume huru ya umma iliyo na majukumu ya kupokea malalamishi kutoka kwa umma kuhusu kutoajibika kwa maofisa wa polisi, kufanya uchunguzi na kuyapeleka mbele mashtaka hayo kwa waendeshaji wa mashtaka kortini.
- Ahakikishe kwamba mashirika yanayowakilisha watu walio katika makundi yaliyotengwa, wakiwemo wana LGBTI na wafanyakazi wa ngono, wana uwezo wa kusajiliwa kufuatana na sheria za nchi ya Tanzania.
- Aridhie "Mkataba dhidi ya Utesaji na Vitendo vya Kikatili vya Kinyama ama Udhalilishaji au Adhabu"
- Atenge rasilimali za kutosha kwa Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii kuimarisha mfumo wa kulinda watoto Tanzania, ikiwa ni pamoja na kupitia utekelezaji wa Mpango wa Pili wa Kitaifa wa Huduma kwa Watoto walio katika Mazingira Hatari.

Kwa Bunge la Tanzania na Zanzibar

- Yaanze mchakato wa kuhalalisha mapenzi ya jinsia moja ya hiari kwa kuandaa marekebisho ambayo yataondoa Kifungu cha 154 na 157 kutoka katika Kanuni ya Adhabu ya Tanzania, marekebisho ya Kifungu cha 150 na 153 kutoka katika Kanuni ya Adhabu ya Zanzibar, na pia kusisitiza kuondolewa kwa Kifungu cha 158, ambavyo huzuia "muungano" wa wanaouhusiano wa jinsia moja, ambayo inakiuka uhuru wa kujumuika.
- Yaanze mchakato wa kuhalalisha kazi ya ngono kwa hiari ya watu wazima na kuandaa rasimu ya muswada wa kurekebisha au kuondoa Kifungu cha 176 (a) ya Kanuni ya Adhabu ya Tanzania na 181 (a) ya Kanuni ya Adhabu ya Zanzibar, ambayo inaharamisha biashara ya ngono, pamoja na sheria nyingine zinazohusiana na biashara ya ngono na ambazo zinaingilia haki za kibinadamu

pamoja na sheria zinazohusu “kuwaficha makahaba” na “kuishi kwa kutegemea na mapato ya biashara ya ukahaba.”

- Yafanye majukumu ya usimamizi wa Kamati ya Bunge ya Kudumu ya Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama (Tanzania) na Kamati ya Katiba, Sheria na Utawala Bora (Zanzibar) na kwa kuchunguza dhuluma ya polisi dhidi ya makundi yaliyotengwa.
- Kupitia Kamati ya Kudumu ya VVU/UKIMWI ya Bunge (Tanzania), yafanye uchunguzi kuhusu matukio ya kunyimwa huduma na ubaguzi dhidi ya makundi maalum katika upatikanaji wa huduma za VVU/UKIMWI.
- Yaratibishe na yarekebishe sheria zilizopo ambazo zinaharamisha utumiaji na kuwa na dawa za kulevya kwa matumizi ya kibinafsi na yahakikishe kuwa haki za kibinadamu za watu wanaotumia dawa za kulevya zinalindwa na kuwa sheria zinazohusika na dawa za kulevya haziongezi hatari ya maambukizi ya ugonjwa wa ukimwi kwa wanaotumia dawa hizo ama kuwatatiza watu hao kupata huduma za kujikinga na matibabu. Pia yanzishe marekebisho ya Kanuni za Adhabu ili ziharamishe ubakaji wa wanaume na wavulana; na zihakikishe kwamba tabia yoyote ya ubakaji ni marufuku.

Kwa Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii ya Jamhuri ya Tanzania, Wizara ya Afya ya Zanzibar, Na Taasisi Zote za Serikali Zinazohusika na Maswala ya VVU/UKIMWI

- Kulingana na mapendekezo ya Mkakati wa Pili wa Taifa Kudhibiti Ukimwi wa Tanzania, zitoe wito hadharani wa kuondoa sheria zinazoharamisha ngono ya watu wa jinsia moja na kazi ya ngono ya hiari kwa watu wazima.
- Zitoe amri kwa wafanyakazi wa afya kwamba ubaguzi dhidi ya wanachama wa makundi yaliyotengwa, ikiwa ni pamoja na wafanyakazi wa ngono, watu wanaotumia dawa za kulevya, na wana LGBTI, hautakubaliwa kamwe.
- Zikague vituo vya afya ili kuhakikisha kuwa wanachama wa makundi yaliyotengwa hawanyimwi huduma wala kubaguliwa.
- Zibuni utaratibu wa malalamiko kwa njia ambayo wanachama wa makundi yaliyotengwa wanaweza kuripoti kesi za kunyimwa huduma au ubaguzi.
- Zitoe mafunzo kwa wafanyakazi wote wa afya juu ya makundi maalum, ikiwa ni pamoja na mafunzo kuhusu haki za binadamu kama vile mafunzo kuhusu mahitaji

maalum ya afya ya makundi haya. Mafunzo yafanyike kwa kushirikiana na mashirika ya kiraia yanayowakilisha makundi maalum.

- Zihakikishe kwamba Mkakati wa Tatu wa Taifa Kudhibiti Ukimwi una vifungu vinavyobainisha kwamba vituo vya afya na vituo vya ushauri nasaha na upimaji (VCT) vipatikane kwa urahisi na makundi maalum, na hutoa mipango madhubuti kwa ajili ya mafunzo ya wafanyakazi wa afya.
- Zihakikishe kwamba Mkakati wa Tatu wa Taifa Kudhibiti Ukimwi unajumuisha pamoja na masharti juu ya ulinzi wa haki za binadamu za makundi maalum.
- Zihakikishe kuwa mipira ya kondomu na vilainisho vya maji vinapatikana na kwa bei nafuu, kwa urahisi na walio katika makundi maalum, ama kwa njia ya utoaji wa moja kwa moja na Wizara ya Afya, au kuwezesha mashirika yasiyo ya kiserikali (NGOs) kuzisambaza.
- Zipanue upatikanaji wa matibabu yenye huruma na ufanisi kwa ajili ya walioathiriwa na utumiaji wa dawa za kulevya.
- Ziondolee mbali mahitaji ya kwamba waathiriwa wa unyanyasaji walete fomu za PF3 zilizo na sahihi ya polisi kabla ya kupokea matibabu.
- Zitekeleze Mpango wa Pili wa Kitaifa wa Huduma kwa Watoto walio katika Mazingira Hatari, ambao unahusisha watoto walioathiriwa na unyonyaji wa kingono. Mpango huo una lengo la kuimarisha uwezo wa jamii na watendaji wa serikali za mitaa kuwalinda watoto wanaoishi katika mazingira magumu, na kuhakikisha upatikanaji wa huduma za afya, elimu, na huduma nyingine za kuwalinda watoto.
- Zitoe mafunzo kwa vyombo vya habari vya Tanzania kuboresha maarifa na uelewaji wao wa makundi maalum na uwezo wao wa kuripoti bila kuegemea upande wowote na kujali masuala yanayowahusu walio katika haya makundi maalum.

Kwa Wizara ya Katiba na Sheria ya Jamhuri ya Tanzania na Tume ya Mabadiliko ya Katiba

- Zihakikishe kwamba marekebisho ya rasimu ya Katiba yanajumuisha kwa undani maswala ya usawa na hayana ubaguzi.
- Zihakikishe kujumuishwa kwa makundi yaliyotengwa katika mijadala ya kikatiba.

Kwa Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto ya Jamhuri ya Tanzania na Wizara ya Ustawi wa Jamii na Maendeleo ya Vijana, Wanawake na Watoto ya Zanzibar

- Zichukue hatua kamili za kulinda haki za watu wazima wanaofanya biashara ya ngono, ikiwa ni pamoja na kuanzisha ubia na mashirika yanayowawakilisha.
- Zichukue hatua za kukomesha unyonyaji wa kingono wa watoto na kuwasaidia waathiriwa, kama sehemu ya juhudi za kuendeleza na kutekeleza Mpango wa Taifa wa Ukatili dhidi ya Watoto. Haswa, ni pamoja na shughuli za msaada wa kisheria, huduma za afya na ushauri nasaha, na upatikanaji wa elimu, mafunzo ya ufundi, au hatua nyingine za kijamii kuwaunganisha walioathiriwa na jamii. Shughuli lazima pia zijumuishe mafunzo kwa polisi.

Kwa Polisi ya Tanzania na Ofisi ya Mkurugenzi wa Mashtaka ya Umma.

- Zitoe amri kwa polisi wote kwamba hakuna mwathiriwa yeyote atakayenyimwa usaidizi, ama kukamatwa, ama kuteswa kwa msingi ya hisia zake za kimapenzi au utambulisho wa kijinsia, au hali yake kama mfanyakazi wa ngono au mtumiaji wa dawa za kulevya. Zitangaze hadharani kwamba watu walio katika kundi hili na walio katika hatari kubwa zaidi wanaweza kuripoti uhalifu bila hatari ya kukamatwa.
- Zihakikishe kuwepo kwa maafisa ushirikiano wa polisi (police liaisons) kwa kila kikundi cha watu walio katika hatari kubwa zaidi walioangaziwa katika ripoti hii. Maafisa ushirikiano wanafaa wawe polisi wenye rekodi ya uadilifu na wa kuaminika na makundi haya maalum. Wanapaswa kuwa na mamlaka ya kushirikiana na makundi maalum katika kujenga uaminifu na makundi haya, bila ya kutumia taarifa wanazozipata katika kutekeleza majukumu yao dhidi ya wanachama wa makundi hayo.
- Zichunguze vituo vya polisi na maafisa wa polisi ambao wametajwa katika ripoti hii kuambatana na ukiukaji wa haki za kibinadamu, na panapofaa wafunguliwe mashtaka na kuchukuliwa hatua za kinidhamu.
- Zitoe amri kwa polisi kwamba hakuna mtu anapaswa kukamatwa kwa kumiliki vifaa vya kupunguza madhara ama uchungu, kama vile sirinji safi au sindano na jik (bleach) kwa kuzisafisha hizo sindano.

- Zitoe mafunzo kwa maafisa wanaosimamia “Madawati ya Jinsia” katika vituo vya polisi juu ya hisia za kimapenzi, utambulisho wa kijinsia, na haki za binadamu za wafanyakazi wa ngono na watoto wanaoshiriki katika kazi ya ngono.
- Ziwatie nguvuni na kuwafunguliwa mashtaka washiriki wa “polisi Jamii”, Sungu Sungu na makundi mengine ya kudhibiti usalama katika jamii ambayo hukiuka sheria.
- Ziimarisha usimamizi wa vikundi vya kudhibiti usalama katika jamii, ikiwemo kuhakikisha kwamba havibebi bunduki na havitumii nguvu.
- Zihakikishe kwamba kila mtu anayemtumia, anayemtoa, anayemwingiza, ama anayemnunua mtoto kwa ajili ya unyonyanji wa kingono ashtakiwe, hata akiwa afisa wa polisi ama mfanyakazi wa serikali.
- Zihakikishe kwamba watoto wanaonyonywa kingono ama wanaohusika na biashara ya ngono hawashtakiwi ama kuadhibiwa kisheria kwa kuhusika na biashara haramu ya ngono.
- Zihakikishe kwamba mafunzo ya polisi kuhusu haki za kibinadamu yanafanyika mara kwa mara na vilivyo, na kwamba ni pamoja na mafunzo juu ya haki chini ya sheria ya kimataifa ya wana LGBTI, wafanyabiashara wa ngono, na wanaotumia dawa za kulevya.

Kwa Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora (CHRAGG)

- Iwahimize hadharani wana LGBTI, wafanyabiashara wa ngono, na wanaotumia dawa za kulevya kuripoti kesi yoyote ya ubaguzi au unyanyasaji dhidi yao kwa CHRAGG, na ichukue hatua mwafaka kuhusu ripoti hizo.
- Itoe mafunzo kwa wafanyakazi wote kuhusu uvumilivu, na kutobagua, na kuyajali mahitaji ya makundi yaliyotengwa. Mafunzo hayo lazima yafanywe kwa pamoja na wanachama wa vikundi hivyo maalum.
- Iteue kamishna mmoja ambaye atachukua jukumu la kushugulikia kesi za ukiukaji wa haki za kibinadamu dhidi ya wanachama wa makundi maalum.
- Ifanye utafiti wa nchi nzima kuhusu ubaguzi dhidi ya makundi maalum ikijumuika na mashirika ya kijamii yanayoyawakilisha.

Kwa Taasisi ya Kuzuia na Kudhibiti Rushwa (TAKUKURU)

- Iwape maafisa jamii (outreach officers) uwezo wa kushirikiana na wafanyabiashara wa ngono, wanaotumia dawa za kulevya, na wana LGBTI ili wapate taarifa kuhusu rushwa, ikiwemo rushwa ya ngono inayoathiri jamii hiyo.
- Iwachukulie hatua za kisheria maafisa wa polisi ambao wanapatikana wakiitisha pesa ama ngono kutoka kwa wanachama wa makundi yaliyotengwa.

Kwa Tume za Kuratibu Udhhabiti wa Dawa za Kulevya ya Tanzania na Zanzibar

- Zipitie sheria zilizopo zinazo haramisha kupatikana na dawa za kulevya kwa lengo la kuyatumia mwenyewe, kwa kushauriana na UNAIDS na wataalamu wengine ili kuhakikisha kwamba sheria za dawa za kulevya zinaambatana na malengo ya kuzuia ueneaji wa maradhi ya VVU na kulinda haki za kibinadamu.

Kwa mashirika ya Umoja wa Mataifa nchini Tanzania kama UNAIDS, UNDP, UNFPA, UNICEF, na UN Women

- Yashiriki katika utetezi hadharani na faragha na serikali ya Tanzania kuhusu haki za watu waliomo katika makundi yaliyotengwa, chini ya sheria za kimataifa.
- Yapange mazungumzo na maafisa wa serikali kuhusu chapisho za hivi karibuni ikiwemo utafiti wa Umoja wa Mataifa ambazo zinaangazia kwamba uharamishaji wa biashara ya ngono na ngono ya jinsia moja unatia vikwazo kwa uzuiaji na matibabu ya VVU.
- Yarekodi ukiukaji wa haki za kibinadamu dhidi ya wafanyakazi wa ngono, wana LGBTI, na watu wanaotumia dawa za kulevya. Yaripti ukiukaji huo kwa serikali ya Tanzania na katika mazingira mengine yanayofaa kama vile Mfumo wa Kimataifa wa Mapitio ya Haki za Binadamu (*Universal Periodic Review*, UPR) katika Baraza la Haki za Binadamu la Umoja wa Mataifa.
- Yaendeshe mafunzo kwa vyombo vya habari vya Tanzania kuboresha maarifa na uelewaji wao wa makundi maalum na uwezo wao wa kuripoti bila kuegemea upande wowote na kujali masuala yanayowahusu walio katika makundi haya maalum.

- Yahakikishe kwamba mafunzo yanayofadhiliwa na Umoja wa Mataifa kwa maafisa wa polisi, maafisa wa haki serikalini, na maafisa wa afya yanajumuisha maswala ya haki za kibinadamu za makundi yaliyotengwa.

Kwa Serikali na Taasisi Zinazofadhili Programu Za VVU/UKIMWI ama Haki za Binadamu Tanzania

- Ziimarisha maendeleo ya mashirika ya wafanyakazi wa ngono, wana LGBTI, na watu wanaotumia dawa za kulevya, ili wawe na mashirika yanayoheshimiwa na yanawakilisha matakwa yao.
- Zihakikishe kwamba ufadhili unaoelekezwa kwa VVU/UKIMWI nchini Tanzania unajumuisha fedha ambazo zimetengwa mahususi kwa matumizi katika mahitaji ya makundi maalum, na pia zihakikishe uwajibikaji katika matumizi ya fedha hizo.
- Zihakikishe kwamba mashirika yanayotetea haki zote za binadamu ambayo hupokea ufadhili, yanatetea pia kwa makini haki za wafanyabiashara wa ngono, wana LGBTI, na watu wanotumia dawa za kulevya.
- Zifadhili mipango maalum ambayo huwasaidia watoto walioathiriwa na unyonyaji wa kingono ukiwemo Mpango wa Pili wa Kitaifa wa Huduma kwa Watoto walio katika Mazingira Hatari na Mpango wa Taifa wa Kukabiliana na Ukatili dhidi ya Watoto.
- Zishiriki katika utetezi hadharani na faragha na serikali ya Tanzania kuhusu haki za watu waliomo katika makundi yaliyotengwa, chini ya sheria za kimataifa.
- Zihakikishe kwamba mafunzo yanayofadhiliwa na wafadhili kwa maafisa wa polisi, maafisa wa haki serikalini, na maafisa wa afya yanajumuisha maswala ya haki za kibinadamu za makundi yaliyotengwa.

“Tuchukulie kama wanadamu”

Ubaguzi dhidi ya wafanyakazi wa ngono, waliowachache kijinsia (LGBTI),
na wanaotumia dawa za kulevya nchini Tanzania

Ukiukaji unaofanywa na Jeshi la Polisi la Tanzania dhidi ya waliotengwa - kama wafanyabiashara ya ngono; watumiaji wa dawa za kulevya; na watu wenye uhusiano wa jinsia moja, wanaovutiwa na jinsia zote mbili, wanaotamani kubadilisha jinsia zao, na watu wenye jinsia mbili, kiume na kike (LGBTI) – unatatiza upatikanaji wa huduma za kujikinga dhidi ya VVU kwa walio katika hali ya hatari. Ukiukaji huu unajumuisha mateso, ubakaji, unyanyasaji, kukamatwa kiholela, unyang'anyi wa mali, na kukataa kuwasaidia waliotengwa wakiathiriwa kutokana na uhalifu. Baadhi ya ukiukaji mbaya zaidi ni kama watoto wanaonyonywa kingono kubakwa na polisi. Wanachama wa makundi yaliyotengwa wakihitaji huduma za afya, baadhi ya maafisa wa afya huwanyima huduma zile, huwatusi na hukiuka faragha yao.

Ingawa sera za Tanzania kuhusu VVU zinahimiza juhudi za kupunguza stigma dhidi ya makundi yaliyo katika hatari, ukiukaji na aibu inayofanywa na maafisa wa serikali kila siku hufanya ahadi hiyo kuwa bila ufanisi. Sera ya serikali kuhusu VVU haiwezi kufanikiwa kama wafanyakazi wa serikali wanazidi kuwatenga wanaolengwa katika programu za afya ya umma.

Ripoti hii inatokana na utafuti uliofanywa kati ya Mei 2012 na Aprili 2013 na shirika la Human Rights Watch na lile la Wake Up and Step Forward Coalition (WASO). Ripoti hii inatoa wito kwa Rais Kikwete kukashifu hadharani unyanyasaji na ubaguzi dhidi ya wafanyabiashara ya ngono; watumiaji wa dawa za kulevya; na LGBTI. Jeshi la Polisi na Wizara ya Afya na Ustawi wa Jamii inapaswa kuwahudumia wote. Bunge linapaswa kuchukua hatua za kuhakikisha kwamba sheria za kitaifa zinazohusu makundi maalum zinaambatana na vigezo vya kimataifa kuhusu haki za binadamu.

Maafisa wa polisi wa Tanzania walimtesa Musa E., mwenye umri wa miaka 22 ambaye ni mtumiaji wa zamani wa heroini mjini Mbeya katika mwaka wa 2009. Pia walimnyanyasa mara nyingi Christian B., mwenye umri wa miaka 22 na anayefanya mapenzi na wanaume. Kwa sababu wanatengwa na jamii, walijitegemea kwa msaada.

© 2013 Human Rights Watch